نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره هشتم، بهار ۱۴۰۳، شماره اول، صفحات

مروری

توانمندسازی اجتماعی کودکان: یک ضرورت

مرجان کوهنورد[۱]، ملیحه کدیور[۲*]

۱. استادیار دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارومیه، ارومیه، ایران
۲. *نویسنده مسئول: استاد دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، kadivarm@tums.ac.ir

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۱۸ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰

چکیده

زمینه و هدف: مهارت‌های اجتماعی به آن دسته از رفتارهای قابل قبول اجتماعی گفته می‌شود که فرد را قادر می سازند با دیگران تعامل مؤثر داشته باشد و از واکنش‌های غیرقابل پذیرش اجتماعی پرهیز کند. مهارت‌های اجتماعی کسب شده در دوران کودکی اغلب پایه و اساس موفقیت در مراحل بعدی زندگی را تشکیل می‌دهند. این مطالعه با هدف بررسی مهارت‌های اجتماعی در دوران کودکی و توانمندسازی اجتماعی و تـأثیر آن در مراحـل بعدی زندگی صورت گرفت.

روش: این بررسی در پایگاه‌های اطلاعاتی انگلیسی و فارسی با کلیدواژه‌های مهارت‌های اجتماعی، توانمندسازی اجتماعی و آموزش با کودک صورت گرفت. از ۵۱۲ مورد یافته شده، ۸۶ مورد در ارتباط با این موضوع در بررسی با رویکرد کودکان به صورت کلی انتخاب و مورد بررسی قرار گفت.

یافته‌ها: هشت حیطه شامل: تعاریف، ابعاد مختلف مهارت‌های اجتماعی، اهمیت و ضرورت کسب این مهـارت‌هـا، نقـش آمـوزش در کسـب چنـین مهارت‌هایی، انواع روش‌های آموزشی، عوامل موثر بر کسب مهارت‌های اجتماعی، نقش بازی در آموزش مهارت‌هـای اجتمـاعی و روش‌هـای ارزیـابی مهارت‌های اجتماعی مشخص شدند.

عوامل مختلفی که در کسب مهارت‌های اجتماعی تأثیرگذار هستند عبارتند از: نقش سن و جنس، والدین و معلمان و سطح فرهنگی خانواده. نقص در این مهارت‌ها می‌تواند به پیامدهای ناخوشایند متعددی از جمله اختلالات رفتاری، عملکرد تحصیلی ضعیف، انزوا و مشکلات روانی در مقطع نوجوانی منجر شود.

نتیجه‌گیری: در این میان آموزش به‌ویژه در دوره پیش از دبستان نقش به‌سزایی در توانمندسازی کودکـان در مهـارت‌هـای اجتمـاعی دارد. برنامـه آموزشی شناختی رفتاری یکی از بهترین روش‌های آموزشی در این حیطه است.

کلیدواژه‌ها: آموزش و پرورش، توانمندسازی، رفتار اجتماعی، کودکان، مهارت‌های اجتماعی

مقدمه

کودکان سرمایه اصلی هر کشوری محسوب می‌شوند که توجه به ابعاد مختلـف سـلامت، رشـد و تکامـل آن‌هـا از اهمیـت زیـادی دارد(۳-۱). مهارت‌های اجتماعی ابعاد گسترده‌ای دارند که می‌تواند بر زنـدگی فـرد و تعامل فردی و آینده زندگی هم تأثیر بگذارد. این مطالعه با هدف بررسـی مهارت‌های اجتماعی در دوران کودکی و توانمندسازی اجتماعی و تأثیر آن در مراحل بعدی زندگی صورت گرفته است.

روش

این بررسی در پایگـاه‌هـای اطلاعـاتی هماننـد پـاب مـد (PubMed)، اسـکپوس (Scopus)، گوگـل اسـکالر (Google Scholer) سـاینس دیرکـت (Science Direct) و مگ ایـران (Magian) و سـید (SID) بـا کلیـدواژه‌هـای «مهارت‌های اجتمـاعی» یـا «توانمندسـازی اجتمـاعی» و «آمـوزش» بـا «کودک» صورت گرفت. در طی سال های ۱۹۹۰ الی ۲۰۲۳ از ۵۱۲ مورد یافته شده، ۸۶ مورد در ارتباط با این موضوع در بررسی با رویکرد کودکان به صورت کلی انتخاب و مورد بررسی قـرار گفـت. نگـاه بـه مهـارت‌هـای اجتماعی، توانمندسازی اجتماعی کودکان به صورت کلی بود و تـلاش بـر توجه به جنبه‌های مرتبط با کودکان بدون مسائل زمینه‌ای در این حیطـه صورت گرفت. مسائل مرتبط با فضای مجازی و نیاز به بازتوانی‌های ویژه در این بررسی محسوب نشدند.

یافته‌ها

موارد بررسی در مطالعات صورت گرفته براساس هشت حیطه شـامل: تعاریف، ابعاد مختلف مهارت‌های اجتماعی، اهمیت و ضرورت کسـب ایـن

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

مهارت‌ها، نقش آموزش در کسب چنین مهارت‌هایی، انواع روش‌های آموزشی، عوامل موثر بر کسب مهارت‌های اجتماعی، نقش بازی در آموزش مهارت‌های اجتماعی و روش‌های ارزیابی مهارت‌های اجتماعی مشخص شدند موارد مرتبط با هر یک از این عناوین به صورت خلاصه در ادامه اشاره می‌شود.

تعریف مهارت‌های اجتماعی

کودکان ثروت ملی هر جامعه محسوب می‌شوند(۱). بنابراین توجه کافی به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و نیز رشد و تکامل‌شان ضروری است(۲، ۳). سازمان بهداشت جهانی (The World Health Organization: WHO)، با رویکردی که نسبت به مهارت‌های زندگی دارد، این مهارت‌ها را در سه حوزه اصلی تقسیم‌بندی کرده است: مهارت‌های اجتماعی، شناختی و مهارت‌های مقابله‌ای- عاطفی(۴). از آنجایی‌که افراد زندگی‌شان را از طریق مهارت‌های اجتماعی مدیریت می‌کنند، پس بدون تسلط بر این توانایی نمی‌توان زندگی کرد(۵). انسان موجودی اجتماعی است که بر رفتار دیگران تأثیر می‌گذارد و به نوبه خود تحت تأثیر رفتار دیگران قرار می‌گیرد. روابط اجتماعی به تعدیل متقابل میان چنین رفتارهایی بستگی دارد. هر جامعه‌ای دارای هنجارها و معیارهایی در زمینه توسعه اجتماعی است. به کودکی که سنت‌ها و آداب و رسوم را پذیرفته و از آن‌ها پیروی می‌کند و با هنجارهای اجتماعی سازگار می‌شود، اجتماعی می‌گویند(۶). مهارت‌های اجتماعی مجموعه پیچیده‌ای از مهارت‌ها و رفتارهایی است که به فرد امکان می‌دهد تعامل مناسبی با دیگران داشته باشد و از بروز پاسخ‌های غیرقابل قبول در جامعه اجتناب کند(۷).

تعاریف گوناگونی از مهارت‌های اجتماعی ارائه شده است: گرشام و ایلیوت (۱۹۹۳) این مهارت‌ها را به شکل «رفتارهای قابل‌قبول اجتماعی که فرد را قادر به تعامل مؤثر با دیگران می‌کنند و از واکنش‌های غیرقابل‌پذیرش اجتماعی از سوی دیگران، جلوگیری می‌کنند»، تعریف کردند(۸). به بیان دیگر، مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌هایی هستند که کنار آمدن با دیگران، پذیرفته شدن به عنوان شرکای یادگیری و همبازی‌ها، دوست‌یابی و دوست ماندن را برای کودکان و نوجوانان امکان‌پذیر می‌سازند(۹). مهارت‌های اجتماعی را می‌توان در قالب توانایی انجام موفقیت‌آمیز عملی در محیط اجتماعی فرد تعریف کرد(۱۰).

کلمن و لیندسی (۱۹۹۲)، مهارت‌های اجتماعی را به عنوان کارکردهای شناختی و رفتارهای کلامی و غیرکلامی خاص که فرد در زمان تعامل با دیگران به آن‌ها تکیه می‌کند، تعریف می‌کنند(۱۱). در واقع، مهارت‌های اجتماعی، آن دسته از اقداماتی هستند که مورد قبول جامعه بوده و هم برای فرد و هم برای دیگران مفید هستند. انجمن ملی مرکز روان‌شناسان مدرسه (National) Association of School Psychologists Center)، عنوان می‌کند که مهارت‌های اجتماعی خوب برای داشتن عملکردی موفق در موفق در زندگی، ضروری هستند. این مهارت‌ها به فرد این امکان را می‌دهند که بداند چه چیزی بگوید، چه‌طور انتخاب خوبی داشته باشد و چه‌طور در موقعیت‌های مختلف رفتار کند(۶).

ابعاد مختلف مهارت‌های اجتماعی

مهارت‌های اجتماعی ابعاد گسترده‌ای دارد. در بررسی متون مختلف، به دسته بندی‌های متعددی از ابعاد این مهارت مهم اشاره شده است. بااین‌حال، هدف مشترک تمامی این دسته‌بندی‌ها، مشخص کردن چارچوبی جامع برای ارائه آموزش‌های لازم در جهت کسب مهارت‌های اجتماعی است.

ایلیوت و بیوس (۱۹۹۱) پیشنهاد می‌کنند که پنج «دسته‌بندی» برای رفتار مهارت‌های اجتماعی، وجود دارند(۱۲):

همکاری: کمک به دیگران، سهیم شدن و مشارکت و وفاداری به قوانین؛

ابرازگری: رفتارهای آغازین، درخواست و سؤال در مورد کارها و واکنش به رفتارهای دیگران؛

مسئولیت پذیری: ارتباط و معاشرت با بزرگسالان و بیان اهمیت و توجه؛

همدلی: نشان دادن نگرانی و دغدغه در مورد احساسات دیگران؛

خودکنترلی: توانایی واکنش مناسب به عدم توافق و اختلاف یا «بازخورد اصلاحی» از طرف یک فرد بزرگ‌تر.

اما کوفمن و همکارش در سال ۲۰۱۵، مهارت‌های اجتماعی را در هفت حیطه ارتباط کلامی، ارتباط غیرکلامی، پاسخ عاطفی، بازی کردن، آگاهی از خویشتن و دیگران، روابط بین فردی و احساس فرد درباره خود (عزت نفس) دسته‌بندی کردند. کوفمن و همکارش معتقدند این دسته‌بندی جامع مهارت‌های اجتماعی می‌تواند در توسعه برنامه‌ریزی فردی، گروهی یا نهادی پژوهش محور، مفید باشد و مهارت‌های اجتماعی را بهبود بخشد(۹).

براساس تقسیم‌بندی ارائه شده توسط انجمن کودکان استثنایی (Council for Exceptional Children)؛ مهارت‌های اجتماعی شامل این موارد هستند: ۱) رفتارهای اجتماعی، مثل ایجاد تماس چشمی، نوبتی کار کردن، و درخواست و سؤال کردن قبل از برداشتن اسباب‌بازی‌های کودک دیگر؛ ۲) مهارت‌های تنظیم رفتاری و عاطفی که نشان دادن رفتار مخرب و مختل‌کننده را برای کودکان ممکن می‌سازند؛ ۳) فرآیندهای اجتماعی- شناختی که کودکان برای حل مسائل و مشکلات اجتماعی از آنها استفاده می‌کنند، مثل رسیدن به سرنخ‌ها و نشانه‌های اجتماعی و توصیف و تعبیر آنها برای درک خواسته‌های دیگران؛ و ۴) دانش و آگاهی اجتماعی، مثلاً، درک این‌که دوست بودن به چه معناست(۱۳).

از نظر الیوت و گرشام، مهارت‌های اجتماعی را می‌توان با ارزیابی میزان همکاری، ابراز وجود و سطح خودکنترلی در کودکان سنجید(۷). همکاری، نوعی تعامل اجتماعی است که به واسطه آن فرد فعالیت‌هایش را

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

به صورت سازمان یافته توسعه داده و برای رسیدن به یک هدف مشترک با یکدیگر تعامل می‌کنند. این تعامل شامل رفتارهایی مانند کمک به دیگران، مشارکت و پیروی از قوانین و دستورالعمل‌های تعیین شده است(۱۴). ابراز وجود شامل شروع رفتارهایی مانند تلاش برای کسب اطلاع از دیگران و معرفی خود به آن‌ها می‌شود(۷). خودکنترلی نیز بیان عواطف شخصی است و شامل رفتارهایی در موقعیت‌های مختلف است که نیاز به واکنش‌های مناسب از سوی کودک دارند(۱۵).

کالدارلا و مرل (۱۹۹۷)، طبقه‌بندی زیر را از بررسی‌شان روی موضوع اجتماعی شدن استخراج کردند که شامل پنج بعد گسترده مهارت‌های اجتماعی می‌شود: الف) مهارت‌های برقرار ارتباط با همسالان، ب) مهارت‌های خودمدیریتی، پ) مهارت‌های تحصیلی، ت) مهارت‌های انطباق و سازگاری، و ث) مهارت‌های ابراز وجود. (۱۶)

اهمیت و ضرورت کسب مهارت‌های اجتماعی

مهارت‌های اجتماعی که در دوران کودکی به‌دست می‌آیند، اغلب پایه و اساس موفقیت در مراحل بعدی زندگی هستند.کودکان برای مقابله با طیف وسیعی از موقعیت‌های اجتماعی چالش برانگیز در تعاملات اجتماعی روزمره خود به مجموعه‌ی پیچیده‌ای از مهارت‌های اجتماعی نیاز دارند(۱۷).

مهارت‌های اجتماعی، انطباق و تغییر رفتار را در دوره نوجوانی تسهیل می‌کنند که شامل مهارت‌های بین‌فردی، حل تعارض، دوستی و صمیمیت و رفتار اجتماع‌پسند، و صفات و ویژگی‌های خودکنترلی، تنظیم رفتار، اعتماد اجتماعی، و همدلی است(۱۸).

برخی از محققان اذعان می‌دارند که تنهایی به سبب نقص و ضعف مهارت‌های اجتماعی به وجود می‌آید(۱۹). براساس این نظریه، افراد دارای مهارت‌های اجتماعی کم، دارای مشکلاتی در تعامل و تقابل با دیگران هستند، که فرصت و شانس آن‌ها را برای تشکیل و تقویت دوستی‌های رضایت‌بخش با همسالان محدود می‌سازد. به‌علاوه، اگر افراد، دارای مهارت‌های اجتماعی اندکی باشند، نمی‌توانند با شرکت و فعالیت در شبکه اجتماعی‌شان، به قدر کافی با اتفاقات پراسترس زندگی، سازگاری یابند که منجر به تأثیر منفی افزایش‌یافته‌ای، می‌شود(۲۰). از این رو، ممکن است کیفیت دوستی‌ها نیز در افرادی که دچار نقص مهارت‌های اجتماعی هستند، کمتر باشد. از آنجایی که هم کیفیت و هم کمیت ارتباطات اجتماعی با تنهایی در نوجوانی مرتبط هستند(۲۱)، بنابراین نقص مهارت‌های اجتماعی ممکن است موجب احساس تنهایی شود. علاوه بر این، وقتی تنهایی تجربه می‌شود، ممکن است مشکلات بیشتری در مهارت‌های اجتماعی فرد ایجاد شود. تنهایی، می‌تواند باعث روگردانی از روابط اجتماعی گردد، و در نتیجه فرصت‌های ایجاد و توسعه بیشتر مهارت‌های اجتماعی را برای نوجوانان محدود سازد(۲۲).

نقص در مهارت‌های اجتماعی در مقطع نوجوانی می‌تواند منجر به درونی‌سازی و بیرونی‌سازی اختلالات رفتاری، عملکرد تحصیلی ضعیف، رفتار نامناسب در روابط بین فردی، اختلالات آموزشی و شناختی، انزوا و مسائل روانی در مراحل بعدی زندگی شود(۷).

طبق استدلال مورفی، مهارت‌های اجتماعی توسعه نیافته می‌تواند منجر به انزوا، تنهایی و سرخوردگی شود. ناکامی در ایجاد مهارت‌های اجتماعی کافی می‌تواند منجر به احساسات منفی، شک به خود و اعتمادبه‌نفس پایین شود(۲۳). هم‌چنین، جیمز اعتقاد داشت که مهارت‌های اجتماعی پایه برای کنار آمدن با دیگران ضروری هستند. فقدان مهارت‌های اجتماعی می‌تواند منجر به مشکلات رفتاری در مدرسه، بزهکاری، بی‌توجهی، طرد شدن از سوی همسالان، مشکلات عاطفی، قلدری، مشکل در دوست‌یابی، پرخاشگری، مشکلات در روابط بین فردی، خودپنداری ضعیف، شکست تحصیلی، مشکلات تمرکز، گوشه‌گیری از همسالان، و افسردگی شود(۲۴).

از سوی دیگر، مهارت‌های اجتماعی موجب توسعه مثبت ارتباط سالم بزرگسالان با همسالان نیز می‌شود. هیر، جاگر و گرت، به این نتیجه رسیدند که نوجوانان دارای مهارت‌های اجتماعی قوی، به ویژه در زمینه‌های صمیمیت عاطفی و استفاده از رفتارهای اجتماعی، بیشتر مورد پذیرش همسالانشان قرار می‌گیرند، قادرند روابط دوستانه ایجاد کنند، و روابط قوی را که ایجاد کرده‌اند حفظ کنند، مشکلات را به شکلی مؤثر حل کنند، علاقه بیشتری به مدرسه داشته باشند و از نظر تحصیلی بهتر عمل کنند(۱۸). هم‌چنین مهارت‌های اجتماعی از طریق یادگیری و بلوغ رخ می‌دهند و رشد می‌کنند(۶). در این حال مکلنتایر، به این نتیجه رسید که کمبودها یا افراط در رفتار اجتماعی با یادگیری، آموزش و هماهنگی و محیط کلاس درس، مرتبط هستند(۲۵).

بررسی‌های چندگانه، نقایص مهارت اجتماعی قبلی را به مشکلات روانشناختی در بزرگسالی مرتبط کرده‌اند، که شامل تنهایی، افسردگی، اعتیاد به الکل، اضطراب اجتماعی، و گرفتاری و درماندگی روابط زناشویی است(۱۹).

نقش آموزش در کسب مهارت‌های اجتماعی

آموزش، برجسته‌ترین ابزار اجتماعی شدن است. هدف از آموزش مهارت‌های اجتماعی، توسعه و رشد رفتار آموخته‌شده قابل‌قبول اجتماعی در کودکانی است که در مهارت‌های اجتماعی خود دچار ضعف و نقایصی هستند. شایستگی اجتماعی، توانایی تعمیم و استفاده از مهارت‌های اجتماعی در جاهای مختلف است و نتیجه مدنظر آموزش مهارت‌های اجتماعی، می‌باشد(۸). گرشام و هورنر در کتاب آموزش مهارت‌های اجتماعی اخیر خود، توضیح می‌دهند که چگونه می‌توان تعارضات و اختلالات در مهارت‌های اجتماعی، به شکل زیر دسته‌بندی نمود: اختلالات اکتسابی (عدم وجود آگاهی از چگونگی عملی کردن مهارت‌های اجتماعی

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

خاص)؛ تعارضات اجرایی (وجود مهارت‌های اجتماعی، اما ناتوانی از اجرای آنها در موقعیت معین)؛ تعارضات گفتاری (که ریشه در شیوه و روش یا تمرین ناکافی مهارت‌های اجتماعی خاص دارد)؛ و تعارضات اکتسابی همراه با رفتارهای مشکل‌زای مزاحم (وجود رفتار مزاحم از جمله اضطراب، مانع شدن از کسب مهارت‌های اجتماعی ویژه).

طبق این دسته‌بندی از نقایص مهارت‌های اجتماعی، گرشام و هورنر، پیشنهاد می‌کنند که اهداف آموزش مهارت‌های اجتماعی باید بر ارتقاء شایستگی در حوزه‌های نامبرده و بر اساس نیاز دانش‌آموز، متمرکز شوند(۲۶).

براساس متاآنالیز انجام شده توسط بیلمن و لوسل، آموزش مهارت‌های اجتماعی به عنوان اقدامی برای جلوگیری از رفتار ضداجتماعی در کودکان و جوانان محسوب می‌شود. بااین‌حال، این نویسندگان اذعان می دارند که اکثر یافته‌ها مبتنی بر نمونه‌های کوچک، و دوره‌های نسبتا کوتاه پیگیری پس از ارائه آموزش ها هستند. لذا این مهم که آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان چقدر از رشد و توسعه جرم و تخلف بلندمدت جلوگیری می‌کند دقیقاً نامشخص است. به همین جهت توصیه می‌کنند مطالعات کنترل‌شده‌تر با استفاده از نمونه‌های بزرگ‌تر، معیارهای قوی پیامد، و دوره‌های پیگیری طولانی، به‌خصوص خارج از ایالات متحده، مورد نیاز هستند(۲۷).

انواع روش‌های آموزشی

مهارت‌های اجتماعی کودکان در اوایل دوران کودکی از طریق ارجاع اجتماعی (Social referencing)، شروع به رشد می‌کنند؛ یعنی، درک نشانه‌های عاطفی و تنظیم واکنش‌های خودشان نسبت به والدین و دیگران با درنظر گرفتن موقعیت اجتماعی آنها(۲۸). در مورد سن و تجربه رفتار با سایر کودکان، تقابلات پیچیده فزاینده‌ای وجود دارند. تقابل مثبت، مهارت‌های ارتباطی، و افزایش دایره لغت، در توانایی کودک برای برقراری ارتباط، تنظیم رفتارها و احساسات، و دلسوزی کردن، مؤثر می‌باشند. دوستی‌ها، به طور فزاینده‌ای از دوره‌های پیش‌دبستان تا متوسطه، مهم می‌شوند، و تا نوجوانی، کسب مهارت‌های اجتماعی برای تشکیل و تقویت دوستی‌ها، لازم و ضروری هستند(۲۹).

روش‌های متعددی بدین منظور وجود دارند، برای مثال، برنامه‌های آموزشی برای والدین، ویزیت در منزل و مهدکودک، خانواده درمانی، آموزش مبتنی بر پیش از سن مدرسه و در سنین مدرسه، آموزش مربی، درمان چندسیستمی، یا ترکیبی از چنین برنامه‌هایی در روش‌های جامعه محور پیچیده‌تر(۲۷) .

راهکاری که تاحدودی متناوب به کار برده می‌شود، «آموزش مهارت‌های اجتماعی برای کودکان» است. این نوع برنامه‌ها دارای مزایای کاربردی و مفیدی هستند. برای مثال، می‌توانند به تمام جمعیت هدف، دسترسی داشته باشند (مثلاً در مدرسه)؛ ممکن است کم هزینه باشند (مثل آموزش گروهی که توسط مربیان حرفه‌ای ارائه می‌شود)؛ و نسبت به برنامه‌های خانواده محور یا ترکیبی، دشواری کمتری برای اجرای روزانه دارند(۳۰، ۳۱).

آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان معمولا شامل این موارد است: برنامه‌ای ساختاربندی‌شده با تعداد جلسات محدود، تعمیم شیوه‌های غیرپرخاشگرانه درک اجتماعی، توضیح رفتار دیگران، خودکنترلی، مدیریت خشم، همدلی با فرد قربانی، حل مشکل بین‌فردی، تقابل، و مهارت‌های مرتبط. برنامه‌های شناختی-رفتاری، بهترین نتایج را از منظر عمومیت بخشیدن به مرور زمان و پیامدهای مورد نظر، نشان داده‌اند(۳۲).

عوامل مؤثر بر کسب مهارت‌های اجتماعی (سن، والدین، معلمان، جنسیت)

سن پیش از دبستان، دوره حیاتی برای رشد اجتماعی و عاطفی است(۳۳، ۳۴). دوره پیش از دبستان، محدوده سنی ۳ تا ۶ سال را شامل می‌شود(۳۵)، کودکان در ایران در این سن وارد مهدکودک‌ها و مراکز پیش دبستانی می‌شوند. آموزش پیش‌دبستانی یک دوره اختیاری یک ساله در ایران است که در چارچوب آن کودکان باید پنج سال را تمام کرده باشند و به سن شش سالگی رسیده باشند(۳۶).

کودکان پیش دبستانی مهارت‌های اجتماعی را برای عملکرد مؤثر، سازگاری، آموزش و بهبود کیفیت زندگی کسب می‌کنند(۳۷، ۳۸). کودکان در این سن، مهارت‌های اجتماعی و فردی خود را توسعه داده، مهارت‌های حل مسئله را کسب می‌کنند، از نظر تحصیلی رشد می‌کنند و یاد می‌گیرند خواسته‌ها و احساساتشان را عنوان کنند(۳۸).

رشد مهارت‌های اجتماعی در این دوره سنی، تحت تأثیر عواملی چون درآمد خانوادگی، سطح تحصیلات والدین، سن والدین، محیط خانه و مدرسه، روابط با همسالان و زمینه ا جتماعی- فرهنگی است(۳۹). مشکلات دوران کودکی را می‌توان به عدم توجه به نیازهای کودکان در این دوره حساس زندگی نسبت داد(۴۰).

پیش‌دبستانی و خانه، محیط‌های مهم زندگی هستند که نقش اساسی در رشد توانایی‌های اجتماعی کودکان دارند(۴۱) و والدین و معلمان نیز نقش‌های مهمی در بالا بردن سطح این توانایی‌ها دارند. رشد مهارت‌های اجتماعی در ابتدا در سطوح بین فردی و از طریق تعامل با والدین آغاز می‌شود(۴۲). در مرحله بعد، کودکان به عنوان اولین محیط اجتماعی وارد مهدکودک‌ها یا مراکز پیش‌دبستانی می‌شوند و روند اجتماعی شدنشان را ادامه می‌دهند(۲، ۴۳).

به بیان بهتر، وظیفه آموزش مهارت‌های اجتماعی بر عهده والدین، جامعه و مدرسه است. والدین نقش حیاتی در حصول اطمینان از رشد مهارت‌های اجتماعی و سالم فرزندانشان ایفا می‌کنند. اما در عصر حاضر، ساختار خانواده تا حد زیادی دچار تغییر شده است. بنابراین، مهارت‌های

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

اجتماعی به‌درستی به فرزندان آموزش داده نمی‌شود. اجتماع نیز مسیر شایسته‌ای برای انتقال مهارت‌های اجتماعی به کودکان خردسال است. اما عملکرد رسانه‌ها و فناوری این کارکرد جامعه را تضعیف کرده است. بنابراین مسئولیت آموزش مهارت‌های اجتماعی تا حد زیادی بر دوش مدرسه گذاشته شده است. کودکان در مدرسه باید یاد بگیرند، مهارت‌های اجتماعی‌شان را هرچه بیشتر توسعه دهند. آن‌ها باید یاد بگیرند، چطور با کودکان دیگر و نیز بزرگسالان تعامل داشته باشند(۶).

بسیاری از کارشناسان بر این باورند که سال‌های پیش از ورود به دبستان زمان بسیار مهمی برای بهبود مهارت‌های اجتماعی کودکان است، چرا که اغلب کودکان در این دوره شروع به یادگیری نحوه خودمدیریتی برای برقراری ارتباط مؤثر با همسالان و معلمان می‌کنند(۴۴). بنابراین، شفاف‌سازی رشد مهارت‌های اجتماعی در دوره مهدکودک، شناسایی کودکانی که دارای نقص مهارت‌های اجتماعی هستند، ارائه مداخلاتی با هدف ارتقای مهارت‌های اجتماعی آن‌ها وکوشا بودن در انجام اقدامات پیشگیرانه مناسب، حائز اهمیت است(۴۵).

مطالعات پیشین نشان داده‌اند که محیط پرورشی در خانه عوامل رشددهنده رشد مهارت‌های اجتماعی است(۴۶). محیط خانه را می‌توان به عنوان درجه سازماندهی در محیط اطراف کودکان در رابطه با منابع انسانی و فیزیکی، به‌ویژه والدین‌شان، و کیفیت روابط نزدیک در محیط‌شان تعریف کرد(۴۷). توسعه مهارت‌های اجتماعی در ابتدا در سطح بین فردی و از طریق تعامل با والدین در خانه شروع می‌شود (۴۸). براساس برخی تحقیقات کیفیت بالای محیط پرورش در خانه می‌تواند به رشد مهارت‌های اجتماعی در دوران کودکی کمک کند(۴۰). آنمه و سگال رابطه‌ای بین کیفیت والدین و رشد اجتماعی کودکان، به ویژه مهارت‌های اجتماعی و توانایی‌های ارتباطی پیدا کردند(۴۶). کودکان مهارت‌های اجتماعی را از طریق تعاملات والدین، الگوسازی و شیوه‌های تربیتی والدین، دلبستگی والدین و فرزندان و روابط گرم، و تجربیات و فرصت‌هایی برای توسعه مهارت‌های اجتماعی مختل که والدین ارائه و سازماندهی می‌کنند، یاد می‌گیرند(۴۹-۵۱).

از طرفی افزایش مشارکت والدین در طول زمان با بهبود در مهارت‌های اجتماعی کودکان و کاهش رفتارهای مشکل‌ساز مرتبط است(۵۲). مطالعات پیشین نشان داده‌اند، انضباط و تنبیه تحمیل شده توسط والدین به شکلی قابل توجه مهارت‌های اجتماعی آینده کودکان را براساس نظریه یادگیری اجتماعی بندورا (۱۹۷۳) پیش‌بینی می‌کنند(۵۳، ۵۴). در همین رابطه، تصور می‌شود که کیفیت بالای محیط خانه می‌تواند بر الگوهای رشد مهارت‌های اجتماعی در دوران مهدکودک تأثیر بگذارد. بسیاری از مطالعات نشان داده‌اند که رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان در دوره مهدکودک مهم بوده و دارای تفاوت‌های فردی است(۴۰، ۵۵، ۵۶).

از آنجایی‌که کودکان در پیش‌دبستانی زمان زیادی را با معلمان می‌گذرانند، لازم است معلمان بر عملکردهای مراقبتی مشابه والدین از نظر حفظ ایمنی، کاهش استرس کودکان و آموزش آن‌ها در موارد بدرفتاری، تسلط کافی داشته باشند. در واقع کودکان مهارت‌های اجتماعی را در تعاملات میان کودک و معلم تمرین می‌نمایند و از آن‌ها در تعاملات بعدی در خانه و در ارتباط با والدین استفاده می‌کنند. به‌طور مشابه، کودکان مهارت‌های اجتماعی کسب شده در خانه را در تعاملات بعدی با معلمان و همسالان در مدرسه به‌کار می‌گیرند(۵۷) .

براین اساس، معلمان و والدین، نیروهای تأثیرگذاری در رشد مهارت‌های زندگی کودکان محسوب می‌شوند و در بهترین موقعیت برای ارائه یک ارزیابی قابل اعتماد از مهارت‌های اجتماعی کودکان هستند. معلمان در موقعیت‌های مختلف با کودکان تعامل دارند که در این موقعیت‌ها مهارت‌های اجتماعی مختلفی مورد نیاز است(۵۸-۶۰). از این‌رو، آن‌ها قادر به مشاهده انواع رفتارهای اجتماعی در کودکان هستند که معمولاً والدین فاقد تجربه لازم برای انجام یا درکش هستند. از سوی دیگر، آگاهی والدین از رفتارهای کودکان فراتر از محیط‌های کلاسی است(۶۱). بنابراین ارزیابی جامع مهارت‌های اجتماعی کودکان، نیازمند ارزیابی و مقایسه دیدگاه‌های والدین و معلمان است. علاوه بر ویژگی‌های والدین و معلمان، وضعیت اجتماعی- اقتصادی خانواده، محیط خانه و مدرسه نیز در ارزیابی مهارت‌های اجتماعی کودکان تأثیر دارد(۶۲، ۶۳).

علاوه بر این، مهارت‌های اجتماعی کودکی تحت تأثیر عوامل محیطی و فرهنگی است. در فرهنگ‌های مختلف بر مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی شدن، تأکیدات مختلفی شده است. با این وجود، ارتباط میان مهارت‌های اجتماعی و عوامل فرهنگی در جوامع غیرغربی از جمله ایران، مورد مطالعه قرار نگرفته است. فرآیند اجتماعی شدن در جوامع غیرغربی به واسطه پایبندی به انتظارات والدین و جامعه رخ می‌دهد، اما در جوامع صنعتی، موقعیت استبدادی، تأثیر کمتری بر روابط والدین و فرزند دارد(۳۵، ۶۴، ۶۵).

در مطالعه انجام شده توسط ملکی و همکاران در سال ۲۰۱۹ در ایران، میان سطح مهارت‌های اجتماعی و سن مادر، تحصیلات مادر، شغل مادر، درآمد خانواده، سابقه تدریس و تسلط معلم، و تعداد کودکان حاضر در هر کلاس، ارتباط آماری معناداری گزارش شد. کودکان ایرانی در معرض خطر نسبتاً پایینی از مشکلات مهارت‌های اجتماعی قرار داشتند. ملکی و همکاران معتقدند برای بهبود مهارت‌های اجتماعی، باید به عوامل مرتبط با وضعیت اجتماعی- اقتصادی خانوادگی مانند درآمد خانوادگی، سطح تحصیلات والدین، سن مادر، انتخاب معلم برای این گروه سنی و تعداد کودکان حاضر در هر کلاس توجه بیشتری شود(۵۷).

تفاوت در رشد مهارت‌های اجتماعی میان پسران و دختران در دوره پیش از دبستان موضوع دیگری است که باید مورد توجه قرار گیرد(۶۶). رشد مهارت‌های اجتماعی از سنین پایین شروع می‌شود و میان زنان و مردان روندهای متفاوتی را پی می‌گیرد(۵۸). به عنوان مثال در دختران سریع‌تر از پسران پیشروی می‌کند(۶۷-۶۹)، اما در مطالعاتی که در این رابطه در ایران

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

انجام شده است، تاکنون هیچ رابطه معناداری میان تفاوت‌های جنسیتی و رشد مهارت‌های اجتماعی، عنوان نشده است(۶۴، ۷۰).

بااین‌حال، بسیاری از مطالعات سطوح بالای تسلط به مهارت‌های اجتماعی را در دختران در مقایسه با پسران گزارش کرده‌اند(۵۸، ۷۱) . براساس مطالعه گرشام و الیوت (۱۹۹۰) معلمان به شکلی مداوم دریافتند که دانش‌آموزان دختر کم‌سن‌تر نسبت به دانش‌آموزان پسر، مهارت‌های اجتماعی بیشتری دارند(۷۱). دیکرسون (۱۹۹۵) نیز دریافت که دختران اجتماعی‌تر از پسران هستند (۷۲). در مطالعه دیگری که توسط کارتلج انجام شد، نشان داده شد که دختران آمریکایی آفریقایی‌تبار، اجتماعی‌تر از پسران این گروه هستند(۷۳)، اگرچه برخی مطالعات نیز هیچ تفاوت جنسیتی در تسلط بر مهارت‌های اجتماعی نیافته‌اند(۷۴، ۷۵). به این ترتیب، ارتباط میان تفاوت‌های جنسیتی در دوران اولیه کودکی از نظر مهارت‌های اجتماعی نیاز به بررسی بیشتری دارد(۷۶).

نقش بازی در آموزش مهارت‌های اجتماعی

کودکان برای مقابله با طیف وسیعی از موقعیت‌های اجتماعی چالش‌برانگیز در تعاملات اجتماعی روزمره خود به مجموعهی پیچیده‌ای از مهارت‌های اجتماعی نیاز دارند(۱۷). در حالی‌که تعداد بی‌شماری از تحقیقات و روش‌های آموزشی مهارت‌های اجتماعی برای رفع نواقص بین فردی کودکان وجود دارد، با این حال، مطالعات مستند اندکی در مورد مداخلات مهارت‌های اجتماعی برای ادغام کلاس درس با استفاده از فناوری بازی موجود است(۷۷).

بسیاری معتقدند فناوری بازی، نویدبخش بالقوه‌ای در آموزش مهارت‌ها و ارائه دانش به کودکان محسوب می‌شود؛ زیرا کودکان ویژگی‌های تعاملی، شبیه‌سازی‌ها و محیط‌های غوطه‌ور در بازی‌ها را هم فریبنده و هم جذاب می‌دانند(۷۸). در واقع رشد فناوری بازی، رویکردهای جایگزین جدید و هیجان انگیزی را برای روش‌های سنتی ایجاد کرده است تا نیازهای نسل جدید کودکان با توجه به تمایل آنها به فناوری‌های بازی محور در حال ظهور نیز برآورده شود(۷۹). این نکته اثبات شده که دنیای بازی محیطی تا اندازه‌ای ایمن برای بازیکن جهت تمرین رفتارها در موقعیت‌های نقش‌آفرینی، یادگیری قوانین و تکرار وظایف است(۸۰). با توجه به مزایا و نکات مثبت بالقوه‌ای که می‌توان در استفاده از بازی‌ها برای رسیدگی به مشکلات اجتماعی و عاطفی کودکان به‌دست آورد، بهتر است که مداخلات سنتی مهارت‌های اجتماعی چهره به چهره با استفاده از فرصت‌های موجود در محیط مبتنی بر بازی اصلاح شود.

تن و همکاران در سال ۲۰۱۱ یک بازی به نام Socialdrome R را با هدف ارائه یک محیط یادگیری جذاب و مناسب برای تقویت مهارت‌های اجتماعی کودکان دبستانی ۹ تا ۱۲ ساله، طراحی کردند. هدف این بازی آن بوده که فعالانه به کودکان آموخته شود، احساساتشان را شناسایی و مدیریت کنند، خودکنترلی اعمال کنند، مشکلات اجتماعی را حل کنند و در موقعیت‌های درگیری مذاکره کنند. هدف از این بازی، درگیر کردن کودکان در فعالیت‌های اجتماعی در دنیای اجتماعی مجازی است. بازی با مینی بازی‌هایی که در دنیای بازی درهم آمیخته شده‌اند، تقویت شده است که دستورالعمل‌های صریح در مورد مهارت‌های اجتماعی ارائه می‌دهند(۷۷).

روش‌های ارزیابی مهارت‌های اجتماعی

همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد مهارت‌های اجتماعی جزء ضروری ورود به مدرسه هستند. دانش‌آموزان بسیاری براساس تشخیص معلم در مورد رفتارهای اجتماعی‌شان برای دریافت خدمات روان‌شناختی مدرسه ارجاع می‌شوند و ممکن است خدماتی را براساس معیارهای مورد نظر معلم دریافت کنند(۸۱). روش‌های مختلفی برای ارزیابی مهارت‌های اجتماعی وجود دارد، از جمله مقیاس‌های رتبه‌بندی رفتار، مشاهدات رفتاری، ابزارهای خودگزارش‌دهی، تکنیک‌های فرافکنی و ارزیابی جامعه‌شناسی. بااین‌حال، در مورد تکنیک‌های فرافکنی (مانند نقاشی و مصاحبه)، شواهد تجربی اندکی در حمایت از استفاده چنین ابزارهایی در ارزیابی مهارت‌های اجتماعی وجود دارد. ابزارهای خود گزارش‌دهی نیز با توجه به توانایی‌های کودکان در گزارش دقیق مهارت‌های اجتماعی خود، زیر سؤال هستند. تکنیک‌های جامعه‌سنجی عموماً سطوح بالایی از قابلیت اطمینان و اعتبار ارائه می‌کنند. با این‌وجود، مدیریت‌شان زمان‌بر است و مشخص شده که بیش‌تر، میزان پذیرش از سوی همسالان را نشان می‌دهد. در نتیجه مقیاس‌های مشاهده مستقیم رفتار و رتبه‌بندی رفتار، قابل اعتمادترین و کاربردی‌ترین رویکرد برای ارزیابی مهارت‌های اجتماعی کودکان در نظر گرفته می‌شوند(۸۲). مقیاس‌های رتبه‌بندی بخش مهمی از ارزیابی‌های مدرسه محور هستند. آن‌ها دسته‌ای از ابزارهای مبتنی بر تجربه را نشان می‌دهند که می‌توانند برای جمع‌آوری داده‌ها در مورد مهارت‌های اجتماعی کودکان استفاده شوند و بخش مهمی از ارزیابی چندبعدی کودکان محسوب می شوند. مقیاس‌های رتبه‌بندی رفتار اجتماعی نیز دارای چنین مزایایی هستند. به عنوان مثال در این روش، به سرعت و به‌راحتی امکان ارزیابی انواع صفات و رفتارها از منابع متعدد فراهم می‌شود(۸۳). علاوه بر این، آن مقیاس‌ها امکان بحث و مداخله رفتاری خاص را درسطوح متعدد تسهیل می‌کنند(۸۴). طبق بهترین شیوه، مقیاس‌های استاندارد شده برای توصیف رفتار کودک نیز سودمند هستند. اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق مقیاس‌های رتبه‌بندی به شکلی سیستماتیک سازماندهی شده و قابلیت اندازه‌گیری دارند، بنابراین بررسی تجربی ویژگی‌های روان‌سنجی‌شان ممکن است(۸۵). سیستم رتبه‌بندی مهارت‌های اجتماعی(Social Skills Rating System :SSRS) ، طراحی شده توسط گرشام و الیوت (۱۹۹۰)، یکی از ابزارهای رایج برای به‌دست آوردن روند مهارت‌های اجتماعی کودکان است. SSRS شامل سه فرم

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

(پیش‌دبستانی، ابتدایی و دبیرستان) است که می‌تواند برای کودکان پیش‌دبستانی تا کلاس ۱۲ استفاده شود. علاوه بر این، نسخه‌های SSRS برای گزارشات معلم، گزارش‌های والدین و خود گزارش‌دهی نیز قابلیت استفاده دارند، که همگی می‌توانند در ارزیابی خطرات هر کودک در رابطه با مشکلات جدی بین فردی و اطلاع‌رسانی برای مداخلات، مورد تفسیر قرار گیرند. نسخه گزارش معلم شامل مواردی است که سه حوزه را می‌سنجند: مهارت‌های اجتماعی، رفتارهای مشکل‌دار و شایستگی‌های تحصیلی. نسخه اصلی مواردی را ارائه می‌کند که دو مورد اول از این حوزه‌ها را اندازه‌گیری می‌کنند و نسخه خود گزارش‌دهی به دانش‌آموزان امکان می‌دهد مهارت‌های اجتماعی‌شان را بازتاب دهند(۸۶).

همه اشکال SSRS به مهارت‌های اجتماعی در سه حوزه اصلی می‌پردازند: همکاری، خود ابرازگری و خود کنترلی. همکاری شامل رفتارهایی مانند کمک به دیگران، اشتراک‌گذاری و پیروی از قوانین می‌شود. خود ابرازگری شامل رفتارهایی است که نیاز به شروع دارند، مانند معرفی خود و پرسیدن سؤال. و خودکنترلی مستلزم رفتارهایی است که کودک را ملزم می‌کند به اعمال دیگران، پاسخ مناسب دهد(۷۱). به طور خلاصه، سیستم رتبه‌بندی مهارت‌های اجتماعی (SSRS) یک ارزیابی چندگانه از رفتارهای اجتماعی کودک ارائه می‌کند و بر رشد شایستگی اجتماعی و عملکرد سازگارانه تأثیر می‌گذارد(۸۶).

در نهایت باید توجه شود که در دنیای امروز شاید حیاتی‌ترین نیاز برای زندگی اجتماعی هر فرد، آموزش و توانمندسازی باشد. کودکان و نوجوانان به عنوان عضو مهم و تأثیرگذار در جامعه و مهم‌ترین سرمایه هر کشور از گروه‌های اصلی برای توانمندسازی و آموزش مهارت‌ها می باشند. به‌ویژه توانمندسازی اجتماعی کودکان از سنین پایین باعث کاهش اختلالات رفتاری و افزایش سازگاری فردی و اجتماعی با تاب‌آوری، افزایش اعتماد به نفس و بهبود ارتباطات در آنها شده و کیفیت زندگی آنها را هم بهبود می بخشد. از بعد تأثیر در جامعه نیز توانمندسازی فردی کودکان و نوجوانان در ابعاد مختلف ارزشی، فردی، اجتماعی و مهارت های زندگی و حل مسئله باعث کاهش قابل توجه آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد، ترک تحصیل و ... شده و امنیت اخلاقی و اجتماعی را هم در جامعه افزایش می‌دهد. آموزش با استفاده از روش‌های مختلف و ارزیابی و رتبه‌بندی مهارت‌های اجتماعی کودکان اهمیت زیادی دارند.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله از اعضای محترم گروه سلامت اجتماعی فرهنگستان علوم پزشکی ایران و جناب آقای دکتر سیدحسن امامی رضوی، رییس محترم این گروه تشکر می‌شود. نگاهی اجمالی به این عنوان در جلسات ماهانه گروه سلامت اجتماعی فرهنگستان علوم پزشکی ایران در مهرماه سال ۱۴۰۰ ارائه شده است.

منابع

1. Salmani-Barough N, Sharifi-Neiestanak N, Kazemnejad A, Pashaeypoor S. Self-concept and influential factors on it in the street children aged 6-12 years. Hayat 2003; 9(2):6-13. [In Persian]
2. Vahedi S, Farrokhi F, Farajian F. Social competence and behavior problems in preschool children. Iran J Psychiatry 2012; 7(3): 126-34.
3. Jafari A. The effect of educational games on the social development of preschool children. Educational psychology 2014; 10(33): 71-85. [In Persian]
4. Karimi M, Keykhavani S, Mohammadi MB. Efficacy of social skills training on behavior disorders among elementary school children. Journal of Ilam University of Medical Sciences 2010; 18(3): 61-68. [In Persian]
5. Maleki M, Chehrzad MM, Kazemnezhad Leyli E, Mardani A, Vaismoradi M. Social skills in preschool children from teachers' perspectives. Children 2019; 6(5): 64.
6. Rashid T. Development of social skills among children at elementary level. Bulletin of Education and Research 2010; 32(1): 69-78.
7. Gresham FM, Elliott SN, Vance MJ, Cook CR. Comparability of the Social Skills Rating System to the Social Skills Improvement System :Content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels. Sch Psychol Q 2011; 26(1): 27.
8. Denham A, Hatfield S, Smethurst 1 N, Tan E, Tribe C. The effect of social skills interventions in the primary school. Educ Psychol Pract 2006; 22(1): 33-51.
9. Kauffman NA, Kinnealey M. Comprehensive social skills taxonomy: Development and application. The Am J Occup Ther 2015; 69(2): 6902220030p1-p10.
10. Cillessen AH, Bellmore AD. Social skills and social competence in interactions with peers. In: Smith PK, Hart CH (Eds.). The Wiley Blackwell handbook of childhood social development. 2nd ed. Hoboken, New Jersey: Wiley Blackwell; 2014. p. 393–412.
11. Coleman WL, Lindsay RL. Interpersonal disabilities: Social skill deficits in older children and adolescents: Their description, assessment, and management. Pediatr Clin North Am 1992; 39(3): 551-67.
12. Elliott SN, Busse R. Social skills assessment and intervention with children and adolescents: Guidelines for assessment and training procedures. Sch Psychol Int 1991; 12(1-2): 63-83.
13. Council for Exceptional Children DfLD, Research aDf. Social skills instruction for students with learning disabilities. Current Practice Alerts 2003(9):1-4.
14. Endedijk HM, Cillessen AH, Cox RF, Bekkering H, Hunnius S. The role of child characteristics and peer experiences in the development of peer cooperation. Social Development 2015; 24(3): 521-40.
15. Rothbart MK, Sheese BE, Rueda MR, Posner MI. Developing Mechanisms of Self-Regulation in Early Life. Emot Rev 2011; 3(2): 207-213.
16. Caldarella P, Merrell KW. Common dimensions of social skills of children and adolescents: A taxonomy of positive behaviors. School Psych Rev 1997; 26(2): 264-78.
17. Spence SH. Social skills training with children and young people: Theory, evidence and practice. Child Adolesc Ment Health 2003; 8(2): 84-96.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

18. Hair EC, Jager J, Garrett SB. Helping teens develop healthy social skills and relationships: What the research shows about navigating adolescence. 2002. Available at: https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2002/07/Child_Trends-2002_07_01_RB_TeenSocialSkills.pdf
19. Segrin C, Flora J. Poor social skills are a vulnerability factor in the development of psychosocial problems. Hum Commun Res 2000; 26(3): 489-514.
20. Segrin C. Social skills, stressful life events, and the development of psychosocial problems. J Soc Clin Psychol 1999; 18(1): 14-34.
21. Lodder GM, Scholte RH, Goossens L, Verhagen M. Loneliness in early adolescence: Friendship quantity, friendship quality, and dyadic processes. J Clin Child Adolesc Psychol 2017; 46(5): 709-20.
22. Qualter P, Vanhalst J, Harris R, Van Roekel E, Lodder G, Bangee M, et al. Loneliness across the life span. Perspect Psychol Sci 2015; 10(2): 250-64.
23. Murphy P. Social Skills Training can Positively Impact Your Life. Retrieved on 2006 Oct 31.
24. Bellis TJ. When The Brain Can't Hear: Unraveling the Mystery of Auditory Processing Disorder. New York: Atria Books; 2002.
25. McIntyre T. Teaching social skills to kids who don't yet have them. 2007. Available at: https://www.ldonline.org/ld-topics/behavior-social-skills/teaching-social-skills-kids-who-dont-yet-have-them
26. Gresham FM, Sugai G, Horner RH. Interpreting outcomes of social skills training for students with high-incidence disabilities. Except Child 2001; 67(3): 331-44.
27. Lösel F, Beelmann A. Effects of child skills training in preventing antisocial behavior: A systematic review of randomized evaluations. Ann Am Acad Pol Soc Sci 2003; 587(1): 84-109.
28. Thompson RA, Lagattuta KH. Feeling and Understanding: Early Emotional Development. In: McCartney K, Phillips D(Eds.). Blackwell handbook of early childhood development. Hoboken, New Jersey: Blackwell Publishing; 2006. p. 317–337.
29. Behind NCL. No child left behind. Retrieved January 2001 Dec 13;30:2007.
30. Offord DR, Kraemer HC, Kazdin AE, Jensen PS, Harrington R. Lowering the burden of suffering from child psychiatric disorder: Trade-offs among clinical, targeted, and universal interventions. J J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 1998; 37(7): 686-94.
31. Prinz RJ, Miller GE. Family-based treatment for childhood antisocial behavior: experimental influences on dropout and engagement. J Consult Clin Psychol 1994; 62(3): 645-50.
32. Schweinhart LJ. Significant Benefits: The High/Scope Perry Preschool Study through Age 27. Monographs of the High/Scope Educational Research Foundation. Ypsilanti, Michigan: High/Scope Foundation; 1993.
33. Kramer TJ, Caldarella P, Christensen L, Shatzer RH. Social and emotional learning in the kindergarten classroom: Evaluation of the strong start curriculum. Early Child Educ J 2010; 37: 303-9.
34. Moore JE, Cooper BR, Domitrovich CE, Morgan NR, Cleveland MJ, Shah H, et al. The effects of exposure to an enhanced preschool program on the social-emotional functioning of at-risk children. Early Child Res Q; 32:127-38.
35. Kaya A, Emine E. Pre-school period of development. Ann Nurs Pract 2016; 3: 1044.
36. Arani AM, Kakia ML, Karimi MV. Assessment in education in Iran. Assessment 2012; 9(2): 101-10.
37. Birch SH, Ladd GW. The teacher-child relationship and children's early school adjustment. J Sch Psychol 1997; 35(1): 61-79.
38. Hosokawa R, Katsura T. Marital relationship, parenting practices, and social skills development in preschool children. Child Adolesc Psychiatry Ment Health 2017; 11: 2.
39. Hosokawa R, Katsura T, Shizawa M. Relations of mother's sense of coherence and childrearing style with child's social skills in preschoolers. Child Adolesc Psychiatry Ment Health 2017; 11: 11.
40. Takahashi Y, Okada K, Hoshino T, Anme T. Developmental trajectories of social skills during early childhood and links to parenting practices in a Japanese sample. PloS one 2015; 10(8): e0135357.
41. Ziv Y. Social information processing patterns, social skills, and school readiness in preschool children. J Exp Child Psychol 2013; 114(2): 306-20.
42. Hosokawa R, Katsura T. A longitudinal study of socioeconomic status, family processes, and child adjustment from preschool until early elementary school: the role of social competence. Child Adolesc Psychiatry Ment Health 2017; 11: 62.
43. Duncan GJ, Lee KT, Rosales-Rueda M, Kalil A. Maternal age and child development. Demography 2018; 55(6): 2229-2255.
44. Fabes RA, Hanish LD, Martin CL. Children at play: The role of peers in understanding the effects of child care. Child Dev 2003; 74(4): 1039-43.
45. Zhu Y-T, Li X, Jiao D-D, Tanaka E, Tomisaki E, Watanabe T, et al. Development of social skills in kindergarten: A latent class growth modeling approach. Children (Basel) 2021; 8(10): 870.
46. Anme T, Segal UA. Implications for the development of children in over 11 hours of centre-based care. Child Care Health Dev 2004; 30(4): 345-52.
47. Anme T, Tanaka E, Watanabe T, Tomisaki E, Mochizuki Y, Tokutake K. Validity and reliability of the Index of Child Care Environment (ICCE). Public Health Front 2013 Sep 27.
48. Ölçer S, Aytar AG. A comparative study into social skills of five-six year old children and parental behaviors. PProcedia Soc Behav Sci 2014; 141: 976-95.
49. Grusec JE, Davidov M. Integrating different perspectives on socialization theory and research: A domain-specific approach. Child Dev 2010; 81(3): 687-709.
50. Reich SM, Vandell DL. The interplay between parents and peers as socializing influences in children's development. In: Smith PK, Hart CH(Eds.). The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development. 2nd ed. Hoboken, New Jersey: Wiley Blackwell; 2014. p. 263-80.
51. Parke RD, et al. Relative contributions of families and peers to children's social development. In: Smith PK, Hart CH(Eds.). The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development. 2nd ed. Hoboken, New Jersey: Wiley Blackwell; 2002. p.156-77.
52. El Nokali NE, Bachman HJ, Votruba-Drzal E. Parent involvement and children's academic and social development in elementary school. Child Dev 2010; 81(3): 988-1005.
53. Altschul I, Lee SJ, Gershoff ET. Hugs, not hits: Warmth and spanking as predictors of child social competence. J Marriage Fam 2016; 78(3): 695-714.
54. Tompkins V, Villaruel E. Parent discipline and pre-schoolers' social skills. Early Child Dev Care 2022; 192(3): 410-24.
55. Greene JO. Models of adult communication skill acquisition: Practice and the course of performance improvement. Practice and the course of performance improvement. In: Greene JO, Burleson

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

BR (Eds.) Handbook of Communication and Social Interaction Skills. New Jersey, Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates Publishers; 2003. p: 51-91.
56. Flynn E, Ehrenreich SE, Beron KJ, Underwood MK. Prosocial behavior: Long-term trajectories and psychosocial outcomes. Soc Dev 2015; 24(3): 462-82.
57. Maleki M, Mardani A, Mitra Chehrzad M, Dianatinasab M, Vaismoradi M. Social skills in children at home and in preschool. Behav Sci (Basel) 2019; 9(7): 74.
58. Abdi B. Gender differences in social skills, problem behaviours and academic competence of Iranian kindergarten children based on their parent and teacher ratings. Procedia Soc Behav Sci 2010 Jan1; 5: 1175-9.
59. Yoleri S. Teacher-child relationships in preschool period: The roles of child temperament and language skills. International Electronic Journal of Elementary Education 2016; 9(1): 210-24.
60. Koch H, Kastner-Koller U, Deimann P, Kossmeier C, Koitz C, Steiner M. The development of kindergarten children as evaluated by their kindergarten teachers and mothers. Psychol Test Assess Model 2011; 53(2): 241.
61. Veenstra R, Lindenberg S, Oldehinkel AJ, De Winter AF, Verhulst FC, Ormel J. Prosocial and antisocial behavior in preadolescence: Teachers' and parents' perceptions of the behavior of girls and boys. Int J Behav Dev 2008; 32(3): 243-51.
62. Lynne Lane K, Stanton-Chapman T, Roorbach Jamison K, Phillips A. Teacher and parent expectations of preschoolers' behavior: Social skills necessary for success. Topics Early Child Spec Educ 2007; 27(2): 86-97.
63. Çimen N, Koçyiğit S. A study on the achievement level of social skills objectives and outcomes in the preschool curriculum for six-year-olds. Procedia Soc Behav Sci 2010; 2(2): 5612-8.
64. Sheikhzakaryaie N, Nikpour S, Ameri Z, Haghani H. Gender differences in social skills of Iranian preschool children. Arch Sci 2012 Jul; 65 :291-382.
65. Nourani K. Social skills and adaptive behavior of Iranian preschoolers, teachers' and parents' ratings.Ph.d Thesis, Toronto: University of Toronto; 1998.
66. Doctoroff GL, Greer JA, Arnold DH. The relationship between social behavior and emergent literacy among preschool boys and girls. J Appl Dev Psychol 2006; 27(1): 1-13.
67. Mohamed AH. Gender as a moderator of the association between teacher–child relationship and social skills in preschool. Early Child Dev Care 2018; 188(12): 1711-25.
68. Tan K, Oe JS, Hoang Le MD. How does gender relate to social skills? Exploring differences in social skills mindsets, academics, and behaviors among high-school freshmen students. Psychol Sch 2018; 55(4): 429-42.
69. Pečjak S, Puklek Levpušček M, Valenčič Zuljan M, Kalin J, Peklaj C. Students' social behaviour in relation to their academic achievement in primary and secondary school: Teacher's perspective. Psihologijske teme 2009; 18(1): 55-74.
70. Shahim S. Standardization of social skills rating system for preschool children. Iranian journal of Psychiatry and Clinical Psychology 2005; 11(2): 176-86.[In Persian]
71. Gresham FM, Elliot S. Social Skills Rating System. American Guidance Service. Circle Pines, Minnesota: American Guidance Service; 1990.
72. Dickerson B. African American single mothers: Understanding their lives and families. New York: SAGE Publications; 1995.
73. Cartledge G, Adedapo V, Johnson CT. Teacher and parent assessments of the social competence of inner-city children: Issues of gender within race. J Negro Educ 1998; 67(2): 115-126.
74. Persson G. Developmental perspectives on prosocial and aggressive motives in preschoolers' peer interactions. Int J Behav Dev 2005; 29(1): 80-91.
75. Gouley KK, Brotman LM, Huang KY, Shrout PE. Construct validation of the social competence scale in preschool-age children. Soc Dev 2008; 17(2): 380-98.
76. Huaqing Qi C, Kaiser AP. Behavior problems of preschool children from low-income families: Review of the literature. Topics Early Child Spec Educ 2003; 23(4): 188-216.
77. Tan JL, Goh DH-L, Ang RP, Huan VS. Child-centered interaction in the design of a game for social skills intervention. Computers in Entertainment 2011; 9(1): 1-17.
78. Gunter GA, Kenny RF, Vick EH. Taking educational games seriously: using the RETAIN model to design endogenous fantasy into standalone educational games. Educ Technol Res Dev 2008 Dec; 56: 511-37.
79. Shaffer DW, Squire KR, Halverson R, Gee JP. Video games and the future of learning. Phi Delta Kappan 2005; 87(2): 105-11.
80. Parsons S, Mitchell P. The potential of virtual reality in social skills training for people with autistic spectrum disorders. J Intellect Disabil Res 2002; 46(5): 430-43.
81. Gresham FM, Noell GH, Elliott SN. Teachers as judges of social competence: A conditional probability analysis. School Psych Rev 1996; 25(1): 108-17.
82. Merrell KW. Assessment of children's social skills: Recent developments, best practices ,and new directions. Exceptionality 2001; 9(1-2): 3-18.
83. Demaray MK, Ruffalo SL, Carlson J, Busse R, Olson AE, McManus SM, et al. Social skills assessment: A comparative evaluation of six published rating scales. School Psych Rev 1995; 24(4): 648-671.
84. Elliot SN, Busse R, Gresham FM. Behavior rating scales: Issues of use and development. School Psych Rev 1993; 22(2): 313-21.
85. McConaughy SH, Ritter DR. Best Practices in Multidimensional Assessment of Emotional or Behavioral Disorders. In: Thomas A, Grimes J (Eds.). Best practices in school psychology IV. Bethesda, Maryland: National Association of School Psychologists; 2002 .p. 1303–1320
86. Walthall JC, Konold TR, Pianta RC. Factor structure of the social skills rating system across child gender and ethnicity. J Psychoeduc Assess 2005; 23(3): 201-15.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]

Review

The Necessities of Social Empowerment of Children

Marjan Kouhnavard[1], Maliheh Kadivar[*2]

1. Assistant Professor, School of Medicine, Urmia University of Medical Sciences, Urmia, Iran
2. ⁎**Corresponding Author**: Professor, School of Medicine, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran, kadivarm@tums.ac.ir

Abstract

Background: Social skills refer to socially acceptable behaviors that enable a person to interact effectively with others, and avoid socially unacceptable reactions .Social skills developed in childhood often form the basis of success in later stages of life. The purpose of this study is to review studies which have assessed social skills and empowerment developed in childhood and further influence the future life stages.

Methods: This narrative review was conducted using the keywords such as; social skills, social empowerment and child education. We searched English and Farsi scientific databases. Out of 512 articles, 86 were extracted.

Results: The importance of social skills and empowerment during childhood were categorized in eight dimensions: definitions, various components of social skills, necessity of acquiring these skills, different methods of education, factors influencing child empowerment, role of games in social skills education and methods of evaluating social skills in children. Any deficiency in these skills may lead to many undesirable consequences such as behavioral disorders, poor academic performance, isolation and psychological disorders in adolescence. Various factors are influential in acquiring social skills, the most important of which are the role of age and gender, parents and teachers, and the cultural level of the family.

Conclusions: Education, especially in the preschool period, plays a significant role in empowering children with social skills. One of the best training programs in this domain is cognitive behavioral training (CB Training) program.

Keywords: Child, Education, Empowerment, Social Behavior, Social Skills

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

[DOI: 10.22034/8.1.8]